

УДК 336.76

Л. Б. Рябушка, канд. екон. наук, доц., М. В. Прокопенко, аспірант,

ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто основи регулювання міжбюджетних відносин, встановлено зв'язок бюджетного регулювання та регулювання міжбюджетних відносин, впорядковано їх елементи.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, бюджетне регулювання, регулювання міжбюджетних відносин,

Постановка проблеми. Виділення міжбюджетних відносин як самостійного інституту суспільних відносин призвело до появи нової сфери державного впливу на соціально-економічний розвиток держави. Це вимагає створення і обґрунтування специфічного понятійного апарату, розробки на його базі принципів і методів управління. На сьогодні у науковій думці для визначення явищ, що стосуються відносин між бюджетами, іноді використовуються поняття із сфери бюджетного менеджменту. Зокрема, у багатьох джерелах теоретичний зміст регулювання міжбюджетних відносин ототожнюється із сутністю бюджетного регулювання, що, на нашу думку, некоректно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних засад системи бюджетного та міжбюджетного регулювання знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних експертів, вчених та науковців, серед яких: О. Кириленко, В. Кравченко, І. Алексєєв, І. Чугунов, І. Лук'яненко, С. Юрій, Н. Бак та ін.

Метою статті є теоретичне уточнення понятійно-категорійного апарату та обґрунтування самостійної ролі регулювання міжбюджетних відносин в системі бюджетного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Дослідження теоретичних засад систем регулювання міжбюджетних відносин повинно ґрунтуватися перш за все на понятійно-категоріальному апараті. Аналіз літературних джерел дає змогу

зробити висновок, що у вітчизняній економічній думці немає єдиної точки зору щодо сутності поняття «міжбюджетне регулювання».

О. П. Кириленко [5; с. 253], П. К. Бечко та О. В. Ролінський [3; с.55] під бюджетним регулюванням розуміють надання коштів із Державного бюджету України до місцевих бюджетів (республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів областей, міст Києва і Севастополя) з метою збалансування доходів і видатків кожного бюджету.

Інші автори [14; с. 335] вважають, що бюджетне регулювання представляє собою економічні відносини, пов'язані з територіальним розподілом та перерозподілом національного доходу для забезпечення коштами потреб соціально-економічного розвитку та соціального захисту населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

В роботі [9; с. 390] бюджетне регулювання визначається як складова бюджетного планування, яка регламентує міжбюджетні потоки від нижчого рівня бюджетної системи до вищих і навпаки. На нашу думку, бюджетне регулювання слід розглядати як складову системи бюджетного управління, до якої у тому числі слід відносити бюджетне планування, облік та контроль.

На думку І. Лук'яненко [7; с. 11], сутність бюджетного регулювання полягає у виділенні коштів згідно з нормативами загальнодержавних податків нижчим бюджетам для збалансування видатків, у яких відображається реальна потреба в коштах господарств та соціально-культурної сфери областей, міст, районів тощо.

О. П. Кириленко, П. К. Бечко та В. Кузьменко окрім вертикального, виділяють також горизонтальне бюджетне регулювання, або фінансове вирівнювання, що полягає у нівелюванні різниці між бюджетною забезпеченістю бюджетів у межах однієї ланки бюджетної системи. Проте ми вважаємо, що не слід ототожнювати поняття бюджетного регулювання та фінансового вирівнювання, тому що останнє є одним з методів регулювання міжбюджетних відносин.

Ми згодні з авторами робіт [2; 10], які вважають, що слід застосовувати терміни «регулювання міжбюджетних відносин» та «міжбюджетне

регулювання». При цьому необхідно розрізняти терміни «бюджетне регулювання» та «регулювання міжбюджетних відносин». За рахунок бюджетного регулювання відбувається вплив бюджету на соціально-економічні процеси в країні та розподільчі процеси зовнішніх щодо бюджетної системи об'єктів згідно з цілями соціально-економічного розвитку держави. Регулювання міжбюджетних відносин слід розглядати як процес та сукупність заходів впливу, пов'язаних з перерозподілом коштів між ланками всередині бюджетної системи. Визначивши різницю між цими двома поняттями, треба визначити зв'язок між ними. Такий зв'язок, на нашу думку, можна представити наступним чином (див. рис. 1):

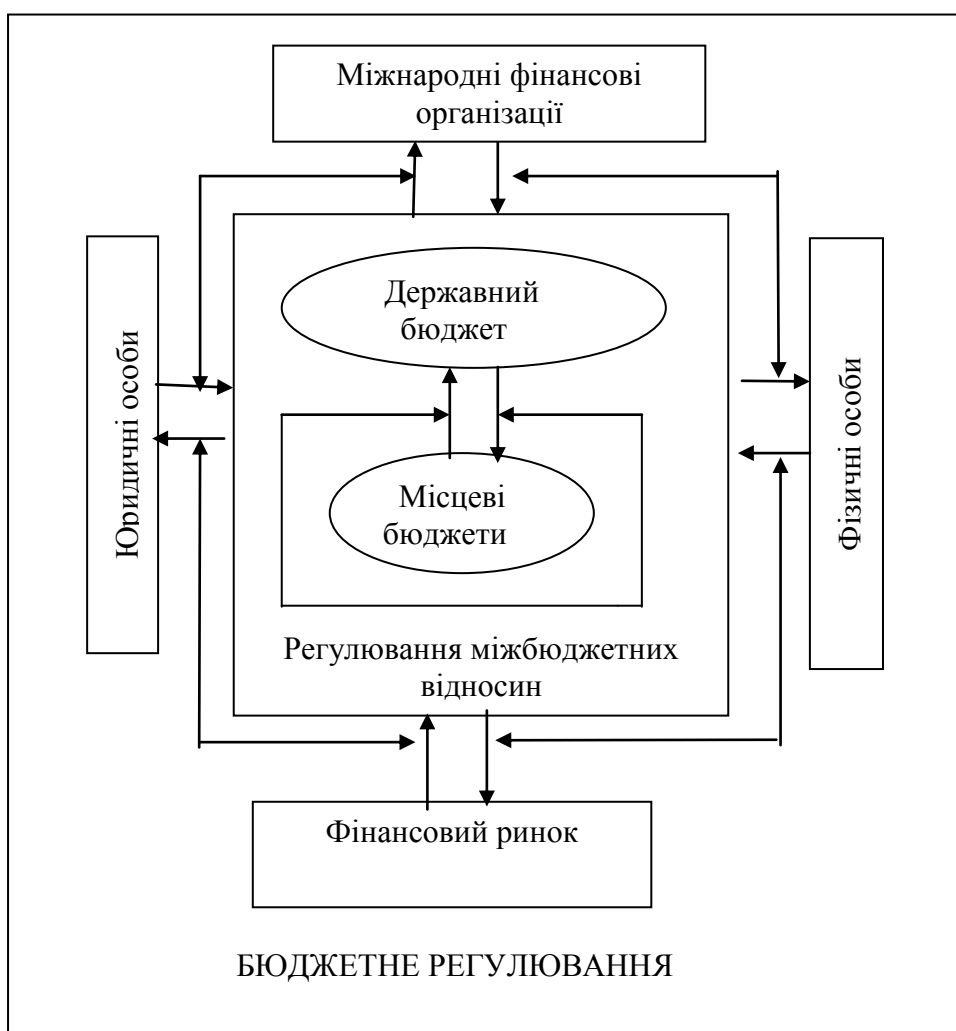

Рисунок 1 – Взаємозв'язок бюджетного регулювання і регулювання міжбюджетних відносин

На нашу думку, бюджетне регулювання реалізується через взаємозв'язки сфери державних фінансів, а саме бюджетної її ланки з іншими сферами фінансової системи держави. Прикладом таких взаємозв'язків є вилучення частини доходів суб'єктів господарювання і населення у вигляді податків та інших обов'язкових платежів, надання субсидій підприємствам та населенню, випуск облігацій внутрішньої та зовнішньої державної позики тощо. Регулювання міжбюджетних відносин належить виключно до сфери державних фінансів і відбувається через двосторонній рух фінансових ресурсів між державним і місцевими бюджетами: вилучення коштів з місцевих бюджетів, надання фінансової допомоги з державного бюджету, наділення місцевих бюджетів доходами і т. і. До системи бюджетного регулювання, окрім регулювання міжбюджетних відносин, регулювання дохідної і видаткової частини бюджету, а також регулювання дефіциту (профіциту) бюджету і державного боргу. Ми вважаємо, що регулювання міжбюджетних відносин є складовою системи бюджетного регулювання і полягає у здійсненні державою управлінського впливу лише на ту частину фінансових ресурсів, що концентрується у місцевих бюджетах. Важливою ознакою регулювання відносин між бюджетами, з нашої точки зору, є їх регламентування законодавчими і нормативними актами з боку держави.

Бюджетний кодекс визначає мету регулювання міжбюджетних відносин, що полягає у забезпеченні відповідності між повноваженнями на здійснення видатків та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень. І. В. Алексєєв [1; с.57] трактує кінцеву мету бюджетного регулювання більш узагальнено – забезпечення необхідними коштами соціально-економічного розвитку та соціального захисту населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Отже, можна виділити довгострокову (стратегічну) і короткострокову (тактичну) мету регулювання міжбюджетних відносин.

На основі вищевикладеного можна зробити наступні узагальнення. Регулювання міжбюджетних відносин являє собою складову системи бюджетного регулювання, що охоплює горизонтальні та вертикальні

міжбюджетні відносини, пов'язана з розподілом та перерозподілом державою фінансових ресурсів всередині бюджетної системи за допомогою системи заходів з метою збалансування витратків і доходів місцевих бюджетів для забезпечення рівномірного соціально-економічного розвитку регіонів.

В узагальненому вигляді елементи бюджетного регулювання та регулювання міжбюджетних відносин представлено на рис. 2.

Рисунок 2 – Сутність регулювання міжбюджетних відносин

До структури бюджетного регулювання входять такі елементи: регулювання доходів та витрат державного бюджету, регулювання дефіциту

(профіциту) бюджету, регулювання державного боргу та регулювання міжбюджетних відносин. За допомогою регулювання доходів держава здійснює перерозподіл фінансових ресурсів на користь інших верств населення, суб'єктів господарювання, регіонів, результатом чого є централізовані фонди грошових коштів. В результаті регулювання державних видатків держава визначає пріоритетні напрями використання фінансових ресурсів, змінюючи економічні пропорції. На регулювання дефіциту (профіциту) бюджету покладено функцію збалансування бюджетної системи, на регулювання державного боргу – управління державними запозиченнями. Регулювання міжбюджетних відносин полягає передусім у регламентації вертикальних міжбюджетних відносин, а саме у наділенні бюджетів різних рівнів доходними джерелами, витратними зобов'язаннями та вирівнюванні їх забезпеченості фінансовими ресурсами через процедуру фінансового вирівнювання. Горизонтальні міжбюджетні відносини також підпадають під державний контроль, проте у їх здійсненні спостерігається більша свобода дій місцевих органів управління.

Висновки. Таким чином, в умовах децентралізованої системи державного управління регулювання міжбюджетних відносин потрібно розглядати як складову системи бюджетного регулювання і водночас як самостійну сферу впливу держави на соціально-економічний розвиток. Чітке визначення і теоретичне обґрунтування кінцевої мети, завдань та функцій міжбюджетного регулювання має першочергове значення для ефективної діяльності по перерозподілу фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи.

Література

1. Алексеев И. В. Бюджетная система : навчальний посібник / Алексеев И. В., Ярошевич Н. Б., Чумак-Голобородько А. М. – К. : Хай-Тек Прес, 2007. – 376 с.
2. Бак Н. А. Регулювання міжбюджетних відносин : теорія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01. «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Н. А. Бак. — К., 2001. – 16 с.

3. Бечко П. К. Місцеві фінанси : навчальний посібник / П. Бечко, О. Ролінський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
4. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 21 червня 2001 року № 2542-III. – Режим доступу : [http // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
5. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) : монографія / О. П. Кириленко. — К.: Ніос, 2000. – 384 с.
6. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навчальний посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2004. – 192 с.
7. Лук'яненко І. Системне моделювання показників бюджетної системи України. Принципи та інструменти : монографія / І. Лук'яненко. – К. : Видавничий дім « Києво-Могилянська академія», 2004. – 541 с.
8. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. екон. наук : спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит» / І. О. Луніна. — К., 2001. – 22 с.
9. Пасічник Ю. Бюджетна система України : навчальний посібник / Ю. Пасічник. – К. : Знання- Прес, 2006. – 607с.
10. Рибаківа Р. Ю. Теоретические основы построения межбюджетных отношений / Р. Рибаківа // Финансы и кредит. – 2007. – С. 7 – 12.
11. Система бюджетного регулювання [Електронний ресурс] / О. В. Кузьменко // Экономические науки. – Режим доступу до журналу : http://www.rusnauka.com/7._DN_2007/Economics/20696.doc.htm.
12. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку монографія / І. Я. Чугунов. — К.: Ніос, 2003. — 488 с.
13. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання : навчальний посібник / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
14. Юрій С. І. Бюджетна система України : навчальний посібник // С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.

Summary

The article gives the definition of regulation of the intergovernmental fiscal relations and reveals the fundamental difference between that and budgetary

regulation. Besides, the main constraints of the system of regulation of the intergovernmental fiscal relations are determined.

Рябушка, Л.Б. Теоретичні засади регулювання міжбюджетних відносин [Текст] / Л.Б. Рябушка, М.В. Прокопенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / УАБС НБУ. – Суми, 2011. - Вип. 31 - С. 251-257.